

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
МКУ «Закаменское РУО»
МАОУ «Цаган-Моринская СОШ»

ПРИНЯТО
на заседании
педагогического
совета
МАОУ «Цаган-
Моринская СОШ»
Протокол №1
от «27» августа
2024 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора по
УВР

Галданова С.З.

УТВЕРЖДЕНО
Директор МАОУ
«Цаган-Моринская
СОШ»

Приказ №28 от «27»
августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родная (бурятская) литература»
для обучающихся 7 класса

Составитель: Галданова С.З.,
учитель бурятского языка и литературы

у. Цаган-Морин 2024 г

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

«Буряад литература» гэхэн курсын ажалай программа хадаа Россиин Федерацийн хуралсалай Министерствын тогтоолнууд дээрэ үндэхэлжэ зохёогдоһон хуралсалай программа болоно:

- Федерального закона от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
 - приказа Минпросвещения России от 22.03.2021 № 115 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования»;
 - приказа Минпросвещения России от 18.05.2023 № 370 «Об утверждении федеральной образовательной программы основного общего образования» (далее – ФОП ООО);
 - приказа Минпросвещения России от 31.05.2021 № 287 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (далее – ФГОС ООО третьего поколения);
 - Закона Республики Бурятия от 13.12.2013 № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;
 - Закона Республики Бурятия от 10 июня 1992 г. №221-XII «О языках народов Республики Бурятия» (с изменениями и дополнениями);
- 7-дахи классай «Буряад литература» («Бэлиг» 2018 он) гэхэн ном (авторнууд С.А.Ошорова, С.С.Балданова) программын ёһоор хараалагдаһан эрдэмэй, буряад хэлэнэй теориин, методикын талаар мүнөө сагта нэбтэрүүлэгдэжэ байһан эрилтэнүүдые баримталан зохоогдо.

Тус программа гүрэнэй Федеральна стандарт, Буряад Республикын хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын туршалгын программа дээрэ үндэхэлэгдэнэ. Буряад дунда хургуулида түрэлхи литература хуралсалай предмет болгогдожо, үзэгдэжэ байдаг гээшэ.

Программа иимэ хубинуудһаа бүридэнэ: тайлбари бэшэг, хуралсалай-тематическа түсэб, программын байгуулга ба удха, календарно-тематическа түсэб, хурагшадай мэдэсэ шадабариин гол эрилтэнүүд, хуралсалай методическа хангалга, хабсаргалта

Буряад литература үзэлгэ болбол имагтал образоор харуулдаг дээрэхээ хурагшадые арад зондоо үнэн сэхээр хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тон ехэ удха шанартай.

Түрэлхи литературын программа тематическа принципэй үндэхэн дээрэ байгуулагдаба. Эндэ арадай аман зохёолнууд, буряад литература сооһоо

удхын ба байгуулалтын талаар хурагшадай ойлгосо, мэдэсэдэ таарамжатай уран найханай зохёолнууд шэлэгдэн абтажа, тайлбарилан уншахаар, шудалан үзэхөөр хараалагдаба. Эдэ зохёолнууд хадаа түүхын үе сагтай, арад зоной үйлэ хэрэгтэй, түүхэтэй, түрүү хүнүүдэй дүрэтэй сэхэ холбоотой юм.

Россиин Федерациин хуралсалай эмхинүүдэй федеральна хуралсалай түсэбөөр буряад литературада 68 саг үгтэгдэнэ.

ПРОГРАММЫН БУРИДЭЛ

1. Оршол
2. Арадай аман зохеол
3. Нургаалай уран зохеол
4. Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохеолнууд
5. Буряад уран зохеол

ХУРАГШАДАЙ ШАДАБАРИНУУД

Хурагшын өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные УУД):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрэ харуулха
- хэлээ баян, тодо, уран, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- түрэл орондоо, байгаалидаа дуратай байһанаа, уг гарбалайнгаа утаһа мэдэһэнээ харуулжа шадаха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, шагнажа абаад бэшэхэ, зохёон бэшэхэ;
- сэдхэлэйнгээ байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа зохёон бэшэхэ;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД)

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ;
- багшатаа сугтаа хуралсалай проблемнжэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- хэһэн ажалтай түсэбтэй, алгоритмын ёһотой тааруулха, зэргэсүүлхэ, ажалаа шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, хурагшадай ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болообиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүдые зохёохо.

Оршон тойрониие шудалха шадабари (познавательные УУД)

- тестээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо: юн тухай хэлэгдэнэб, гол удхань, идейн ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстүүд сооһоо (текст, схемэ, хүсэнэг, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтаан хойшолон хоёрой хоорондох холбоо харуулха;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- Хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха
- хэлэхэ харилсаха зорилгоһоо үндэхэлэн, монолог, диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгы һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ, асуудалнууды табиха.

Буряад литератураар шадабари (предметные результаты)

Һурагшад иимэ юумэнууды мэдэхэ ёһотой:

- Үзэхэн зохёолойнгоо автор тухай, номой нэры;
- Үзэхэн зохёолойнгоо гол үйлэнууды (сюжет, геройнууд, тэдэнэй хоорондох харилсаан тухай;
- портрет,пейзаж, эпитет, метафора тухай, тэдэнэй онсо янзанууды;
- программаар хараалагдаһан сээжэлдэхэ ёһотой зохёолой хэһэгүүды ,шүлэгүүды.

Һурагшад иимэ юумэнүүды хэжэ шадаха ёһотой:

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэхэн уран зураглалы хөөрөжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала үйлэнүүды бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;
- зохёол сохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагании , сагы, тэрэнэй хойшолонгы элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргууды, байгааһын зураглалнууды текст сооһоо илгажа;
- зохёолой геройдо оорын хэһэг,хэрэг, үйлэ, хэлэхэн һанал бодолын баримталан, характеристикэ үгэжэ;
- уран зохёол болон хрестомати сорхи текст зүбоор, тодорхойгоор уншажа; - сээжэлдэхэн зохёолоо тодоор, уранаар уншажа;
- багашаг эпическэ зохёол болоод ехэ зохёолой хэһэгүүды тобшоор,удхадань дүтэрхыгоор, түүбэрилэн найруулан бэшэжэ;
- зохёолой герой тухай хөөрөжэ;

- багахан эпическэ зохиолой удхаар түсэб табижа;
- өөрынгөө дураар уншанан зохиол тухайгаа ханамжаяа, ойлгохоноо өөрынхээрээ хөөрөжэ;
- уран зураашадай гоё найхан зураг тухай ойлгохоноо, ханамжаяа хэлэжэ;

ПРОГРАММЫН БАЙГУУЛГА БА УДХА

Оршол (1 час)

хургаалай зохиол (3 час).

Р.Номтоев «Аршаанай дуһал». Зохиолой үндэһэн, удха, хургаал, байгуулгынь түхэл маяг.

Буряад арадай XVIII-XIX-дэхи зуун жэлэй бэшэмэл зохиолнууд.

«Балжан хатан тухай туужа домогууд» (6 час).

Туд домог соо буряад арадай уг гарбал тухай хэлэгдэһэниинь. Энэ домогто адлирхуу удхатай домогуудай дэлгэрһэниинь. Иимэ жанрай зохиолнуудай онсо шэнжэ шанар.

В.Юмсунов «Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан». Ульгэр (7час).

Аман зохиолтой холбоонь. Эрдэмтэ соохор мориной шэдитэ үүргэ. Алтан Шаа Одхон Дангина хоерой дүрэнүүд.

Буряад уран зохиол (13 час)

Ирагуу (лирическэ) жанр тухай ойлгосо. Лирическэ зохиолнууд соо хүн тухай юртэмсэ хоерые зураглалга. Шүлэгэй уран аргууд (толгой холболго, рифмэ, ритм, эпитет, метафора, олицетворени, аллегории г.м.).

Н.Г.Дамдинов «Түрэл хэлэн, түрэнхэн дайда». Шүлэгэй уран аргуудые шэнжэлхэ, түрэл хэлэндээ хандалга.

Д. А. Улзытуев. «Буряад хэлэн». Авторай зохиохы зам. Д.Улзытуев – буряад уянгын зохиолой жэргэмэл.

Б. Батхуу. «Аялгата найхан буряад хэлэмни». Шүлэгэй удха, зэргэсүүлгэ.

Д.Ц. Дамбаев «Хүн тухай дуун». Хүн тухай магтаал дуун, шүүмжэлэл хэжэ һураха. Хүнэй дүрэ гаргалга.

М.Ж.Самбуев «Минии таабай». Шүлэгэй сэдэб, гол удха.

Ц.-Д.Х.Хамаев «Худалшан», «Мэхэшэн». Хүнэй абари зан, шэнжэ.

М.Ж.Самбуев «Минии таабай». Шүлэгэй сэдэб, гол удха.

Ц.-Д.Х.Хамаев «Худалшан», «Мэхэшэн». Хүнэй абари зан, шэнжэ.

Үргэлжэлһэн зохиол болон гол нюур тухай (27 час)

Роман тухай ойлгосо. Ч.Цыдендамбаев «Банзарай хүбүүн Доржо». Романай сюжет байгуулга, геройнуудынь, романай нравственна зүрилдөөн.

Творческо практикум. Р. С. Мэрдыеевэй «Доржо Банзаровой портрет» гэхэн зурагаар текст - зураглал бэлдэлгэ.

Туужа тухай ойлгосо.

Д.О.Батожабайн намтар. «Шалхуу Рабданай хөөрөөнһөө» гэхэн зохиолой гол удха. В.Ц.Номтоев «Шагжын хула» туужаһаа хэхэг. Ц.Н.Номтоевой зохиохы зам. «Шагжын хула» гэхэн зохиол тухай.

Хөөрөөн тухай ойлгосо. Б.Ябжанов«Хэрмэшэ» . Рассказ ба очерк. Зэргэсүүлгэ, геройнуудта характеристикэ үгэхын арга. Портрет ба хэлэн. Хүн ба байгаали.

Ж.Тумунов «Талын бүргэд». Уран хайханай зохеолнууд соо баатар зоригтониие зураглан харуулалга. Зохеолой герой ба уншалга. Литературна теори.

Поэмэ тухай ойлгосо (5час)

Н.Дамдинов «Талын дуун»

Творческо практикум: А.Т. Твардовскиин «Василий Теркин» гэхэн поэмэ болон «Талын дуун» гэхэн поэмэнүүдые зэргэсүүлгэ. Эдэ хоер авторнуудай онсо шэнжэ харуулалга. Литературна теори. Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо. **Зүжэг зохеол тухай ойлгосо (13 час).**

Ц.Г. Шагжин «Будамшуу» .Зохеолой фольклорно үндһэниинь.Арадай дундаһаа гараһан геройе шэнэ ёһоор тайлбарилга. Арад зоной сэсэн мэргэн ухаан. Аман зохеолой поэтикэ хэрэглэлгэ. Классһаа гадуур уншалга .Проект «Нютагамнай уран зохеолшод».

КАЛЕНДАРНА-ТЕМАТИЧЕСКА ТҮСЭБЛЭЛГЭ

№ п/п	Темэ	Саг			Үзэхэ саг
		хамта	Шалгалты н хүдэлмэри	Практичес ка хүдэлмэри	
	Оршол	1			
	Түүхэ домогууд	1			
	"Балжан хатан"гэхэн түүхэтэ домог	1			
	"Балжан хатан" гэхэн домогой удхын ба уран хайханай анализ	1	1		
	"Бабжа Барас баатар" гэхэн домог тухай	1			
	"Бабжа Барас баатар"	1			
	Творческо практикум:Түрэл нютагайм домогууд	1			
	Эрдэни Хайбзун Галшиев-буряд арадайнгаа шэдигтэн	1			
	"Бэлиг-уун толи"-шэдитэ зүйл мэтэ	1			
	Творческо практикум:Хамтадаа бидэ юунһээшье сухарихагүйбди	1			

	Буряад арадай 18-19 зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохеолнууд	1			
	Вандан Юмсуновой ажаябуулга, зохеолго."Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан"	1			
	Эрилтэй хаанай гэрээд үгэ.Долоон хорото хүбүүдэй дүрэнүүд	1			
	Алтан Шаа Мүнгэн хоёрой хуби заяан	1			
	Эрдэмтэ Соохор мориной , тэнгэришүүлэй шэдитэ үүргэ	1			
	"Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан"гэхэн үльгэроор хэшээл-проект	1			
	Творческо практикум:Арадай аман зохеол ба уран найханай литература соо хүниие , тэрэнэй абари зан зураглалга	1			
	Классчаа гадуур уншалга	1			
	Н.Г.Дамдинов"Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда"	1			
	Д.А.Улзытуев."Буряад хэлэн"	1			
	Б.Батхуу."Аялгата найхан буряад хэлэмни"	1			
	Д.Ц.Дамбаев."Хүн тухай дуун"	1			
	Г.Ц.Дашабылов."Талын хун"	1			
	М.Ж.Самбуев."Минии таабай"	1			
	Ц-	1			

	Д.Х.Хамаев."Худалшан", "Мэхэшэн"				
	Литературна теори.Роман тухай ойлгосо	1			
	Ч.Ц.Цыдендамбаевай намтар ба зохиохы зам. "Банзарай хубуун Доржо" гэхэн романай гол удха	1			
	Доржын хүршэнэр	1			
	Доржын багшанар	1			
	Мария Николаевна- энэрхы сэдхэлтэй эхэнэр	1			
	Хоёр баяр тохеолдобо	1	1		
	Творческо практикум:Р.С.Мэрдыее вэй "Доржо Банзаровай портрет" гэхэн зурагаар текст-зураглал бэлдэлгэ	1			
	Литературна теори.Туужа тухай ойлгосо.	1			
	Д.О.Батожабайн намтар ба зохиохы зам."Шалхуу Рабданай хоороонһоо" гэхэн зохиолой гол удха	1			
	Уран зохиол мүнделбэ	1			
	Рабданай нүхэд ба тэдэнэй уршагта ябадалнууд.	1			
	Колхозой ажабайдал үхибүүдэй хуби заяанда	1			
	«Хун болохо багаһаа, хулэг болохо унаганһаа»	1	1		
	Ц.Н.Номтоевай намтар ба зохиохы зам."Шагжын хула" гэхэн зохиолой гол удха	1			

	"Наранай гараха зуг руу"	1			
	"Түрэл хүрэгтоо"	1			
	"Морин эрдэни"-хэшээл -аяншалга	1			
	Творческо практикум: Морин эрдэнийн дүрэ буряад уран зохиолдо болон "Шагжын хула"гэһэн туужа соо	1			
	Литературна теори.Хөөрөөн тухай ойлгосо	1			
	Б.Н.Ябжановой намтар ба зохиохы зам."Хэрмэшэ" гэһэн зохиолой гол удха.	1			
	Хэрмэшийн эзэд	1			
	Дүрбэн хүлтэ нүхэрэй дүрэ	1	1		
	Творческо практикум: Солбон Ринчиновэй "Хүлээлгэ"гэһэн зураг хэрэглэн, хүбүүнэй нэрэһээ эсэгэдэнь бэшэг бэшэлгэ	1			
	Ж.Т.Тумуновой намтар ба зохиохы зам."Талын бүргэд"гэһэе зохиолой гол удха	1			
	Мохошогүй зориг- дундаршагүй дуран	1	1		
	Творческо практикум:Ц.Номтоевай "Шагжын хула", Б.Ябжановой"Хэрмэшэ" болон Ж.Тумуновой "Талын бүргэд"гэһэн зохиолнуудай геройнууд тухай "Эхэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үеын	1			

	геройнуудай онсо шэнжэ				
	Хэлэглэ хүгжоолгэ	1			
	Литературна теори.Поэмэ тухай ойлгосо	1			
	Н.Г.Дамдинов."Талын дуун"	1			
	Хэлэглэ хүгжоолгэ.Жаргал гээшэ юун бэ?	1			
	Творческо практикум: А.Т.Твардовскийн"Василий Тёркин"гэһэн поэмэ болон "Талын дуун"гэһэн поэмэнүүдые зэргэсүүлгэ.Эдэ хоет авторнуудай онсо шэнжэ харуулалга	1			
	Литературна теори.Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо	1			
	Ц.Г.Шагжинай намтар ба зохеохы зам."Будамшуу" гэһэн зохеолой гол удха	1			
	"Будамшуу" гэһэн зохеол соохи го геройнуудай зураглал	1			
	Ц.Г.Шагжинай "Будамшуу"гэһэн зүжэг-шог зүжэглэмэл зохеол	1			
	Творческо практикум:Ц.Шагжинай "Будамшуу"гэһэн зохеолтой адли шанартай бусад зохеолнуудын	1			
	Классчаа гадуур уншалга	1			
	Проект"Нютагаймнай уран зохеолшод"	1			
	ХАМТАДАА	63	5		68

